

(Şeşen, s. 325-331) çok yaygın biçimde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Eser üzerine Sadettin Özçelik bir doktora tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). 2. *Dürr-i Manzûm*. *Menâfiu'n-nâs*'ın 721 beyitlik bir muhtasarıdır. II. Selim'e takdim edilen bu Türkçe mesnevi üzerinde Ümrân Ay yüksek lisans çalışması yapmıştır (bk. bibl.). 3. *Rebiu's-selâme*. Veba ve kolera hastalıklarını konu alan bu manzum-mensur eser de II. Selim'e sunulmuştur (Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 882/3; TSMK, Yeni Koleksiyon, nr. 1744). 4. *Tenbihnâme*. Ahlâk ve tasavvufa dair almış bir fasıl ve yetmiş hikâyeden oluşan bu manzum-mensûr eser 952'de (1545) kaleme alınmıştır (Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, nr. 311; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1657/1; Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ktp., nr. 45080). 5. *Esrâr-ı Genc-i Ma'nâ*. 950'de (1543) telif edilen tasavvufa dair bu eser on bölümden ve yirmi ikisini müellifin Kurım'da zindanda iken yazdığı yirmi dokuz hikâyeden oluşmaktadır. Bilinen tek nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 2270). 6. *Tercüme-i Nazm-ı Lokman Hekim*. *Menâfiu'n-nâs*'ın tedaviyle ilgili bölümündeki "Ma'cûn-i Câvidân" başlıklı otuz beyitten oluşmaktadır (*Nidâi-Dürr-i Manzûm*, s. 13). 7. *Vasiyetnâme* (*Pendnâme*, *Nasihatnâme*). Tıp ahlâkına dair otuz dört beyitlik bir eser olup *Menâfiu'n-nâs*'ın elli sekizinci babından ibarettir (Şeşen, s. 331). Bunlardan başka Nidâi'ye *Fetihnâme-i Kal'a-i Cerbe*, *Tabâbet-i Beşeriyye* ve *Baytariyye* ve *Edviye-i Müfrede* isimli eserler nisbet edilmiştir (*Nidâi-Dürr-i Manzûm*, s. 19).

BİBLİYOGRAFYA :

Nidâi, *Menâfiu'n-nâs*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 885, vr. 4r-5r, 103r; a.e.: *Dil Özellikleri-Metin-Sözlük* (haz. Sadettin Özçelik, doktora tezi, 1990), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Nidâi-Dürr-i Manzûm* (*İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*) (haz. Ümrân Ay, yüksek lisans tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkîyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 12-19; *Osmanlı Müellifleri*, III, 239; Osman Şevki [Uludağ], *Beş Buçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi*, İstanbul 1341/1925, s. 205; Abdülhak Adnan Adivar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1970, s. 100-101; Şeşen, *Fihri-sü mahîtü't-tıbbi'l-İslâmî*, s. 321, 325-331; Meserret Dirözü, "Şaban Nidâi", *Hekimbaşı Kay-suni-zade Mehmed Efendi (1512-1569)*, Ankara'lı Şair Hekim Nidâi (1502-1570), *Türk Hat Sanatı*, Kayseri 1990, s. 42-43; Ali Rıza Karabulut, "Hekim Şaban Nidâi'nin Eserleri", a.e., s. 68-94; Nürten Çankaya, "Osmanlılarda Manzum Tıp Eserleri: Hekim Nidâi ve ed-Dürrü'l-Manzûm", *P Sanat Kültür Antika*, sy. 27, İstanbul 2002, s. 80-91; Nil Sarı, "Hekimbaşı", *DİA*, XVII, 162; Ahmet Özel, "Kaysünizâde", a.e., XXV, 105-106.

SADETTİN ÖZÇELİK

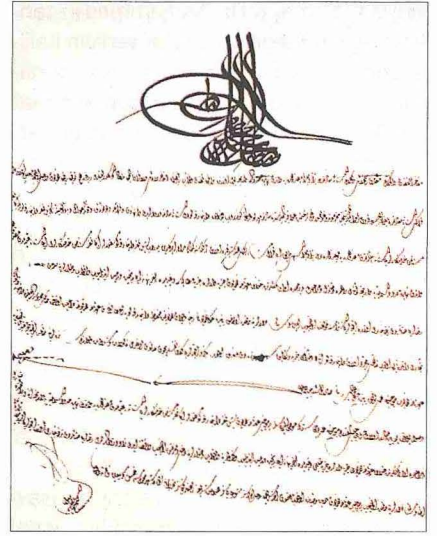
NIEBUHR, Carsten (1733-1815)

Batılı seyyah, haritacı.

17 Mart 1733'te Hannover Dukalığı'na bağlı Lüdington kasabasında bir çiftçinin oğlu olarak dünyaya geldi. Küçük yaşta annesini ve babasını kaybettiği için çocukluğunda çok az bir eğitim alabildi ve gençlik yıllarında babası gibi çiftçilik yaptı. Ancak bir yandan kendi kendine matematik ve yer ölçümü üzerine çalıştı, bir süre de Göttingen Üniversitesi Matematik Bölümü'nde okudu. 1760'ta teğmen rütbesiyle Danimarka ordusuna katıldı. Göttingen Üniversitesi'ndeki hocalarından Ahd-i Atık uzmanı Johann David Michaelis'in tavsiyesiyle Danimarka Kralı V. Frederik tarafından, Ortadoğu İslâm coğrafyasına bir araştırma gezisi yapmakla görevlendirilen ve çeşitli ilim dallarına mensup beş kişi ile eski bir askerden oluşan gruba seçildi; yola çıkmadan önce biraz Arapça öğrendi. Kopenhag Üniversitesi hocalarının hazırlayıp V. Frederik'in onayladığı bir tálimatnâme ile izlenecek rota tayin edildi. Kendilerinden birer günlük tutmaları istendi; bu tálimatnâmede ayrıca kimin hangi konularda araştırma yapacağı tek tek belirtilmişti.

4 Ocak 1761'de Kopenhag'dan gemiyle yola çıkan grup 30 Temmuz günü İstanbul'a ulaştı ve şehirde kırk gün kaldı. Bu süre içerisinde Danimarka elçisinin heyet için hazırladığı, Sultan III. Mustafa'nın tuğ-rasını taşıyan 15 Muharrem 1175 (16 Ağustos 1761) tarihli yol izninde heyet üyelerinden her birinin ismi verilmekte ve seyahat sebepleri açıklanarak gidecekleri yerler sayılmaktadır. Bugün Niebuhr'un terkesiyle birlikte Kiel Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan belge heyetin Osmanlı topraklarında güvenlik içinde dolaşmasını sağlamıştır.

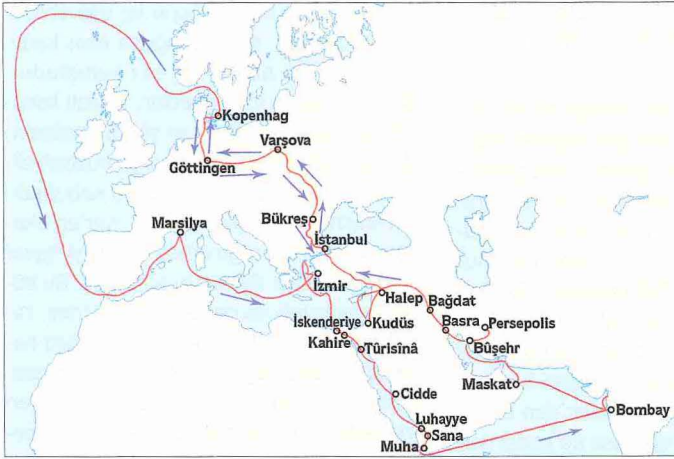
Ege adalarından geçerek Mısır'a varan heyet burada bir yıl kaldıktan sonra Ekim 1762'de Süveyş'ten hareket etti ve başlıca Kızıldeniz limanlarına uğrayıp Yemen topraklarına girdi. İklim değişikliğinden ve çeşitli hastalıklardan etkilenen grup üyelerinden ikisi burada, üçü Hindistan yolunda öldü. Tek başına son durakları Hindistan'a ulaşan Niebuhr bir yıldan fazla orada kaldı ve Aralık 1764'te Bombay'dan ayrılıp Maskat Limanı'ndan İran'a geçerek Anadolu üzerinden İstanbul'a geldi; bu arada Kıbrıs'a da uğradı. Niebuhr 20 Kasım 1767'de Kopenhag'a döndü; böylece

Carsten Niebuhr'un Osmanlı ülkesini gezmesine izin veren, III. Mustafa'nın tuğ-rasını taşıyan 15 Muharrem 1175 (16 Ağustos 1761) tarihli belge

altı kişiyle başlayan ve yaklaşık yedi yıl süren bu geziyi sadece o tamamlamış oldu.

Ülkesine döndükten sonra mühendis kaptan olarak ordudaki görevine devam eden, ayrıca gizli serviste hizmet veren Niebuhr'un önemi, gezi sırasında kendi gözlemlerini ve botanist Peter Forsskal'ın topladığı malzemeleri kitap haline getirerek yayımlamasındadır. Onun çalışmaları sayesinde Batılılar, müslüman Ortadoğu'nun fizikî ve beşerî coğrafyası ile jeostratejik önemi hakkında pek çok bilgiye ulaşmış, İngilizler onun verdiği Kızıldeniz'e dair bilgileri kullanarak ilk defa Afrika kıtasını dolaşmadan Hindistan'a gitmeyi başarmış ve Napolyon 1798'de bu yolu kesmek amacıyla Mısır'ı işgal ederken yine ondan yararlanmıştı. Ayrıca Niebuhr'un hazırladığı Yemen haritası uzun yıllar geçerliliğini korumuştur. Niebuhr gezdiği yerlerin halkı, nüfusu, dinî yapısı, iklimi, coğrafyası gibi hususlarla ilgili birçok bilgi toplamış ve bunları çalışmalarında kullanmıştır. Bu gezi, sonraki yıllarda Ortadoğu'ya yapılan birçok geziye öncülük ettiği gibi Niebuhr'un çalışmaları da bu bölgeyi Avrupalılar'a gerçek anlamda tanıtan ilk eserler arasında literatüre geçmiştir. Niebuhr ve eserleri hakkında bugüne kadar çok sayıda çalışma yapılmış olup bunların ilki, Vâkîdî'nin *Fütûh diyâr Rebi'a'sı*ı yayımlayan tarihçi oğlu Barthold Georg Niebuhr'a aittir ("Carsten Niebuhr's Leben", *Kieler Blaetter*, 3 [Kiel 1816], s. 1- 86). 7-10 Ekim

Carsten
Niebuhr'un
yolculuğunun
güzergâhını
gösteren
harita

1999 tarihleri arasında Kiel Üniversitesi tarafından Eutin'de bir sempozyum düzenlenmiş, burada verilen tebliğler daha sonra neşredilmiştir (bk. bibl.). Kopenhag Üniversitesi Şarkiyat Araştırmaları Bölümü de günümüzde Carsten Niebuhr Enstitüsü adını taşımaktadır.

Eserleri. 1. *Beschreibung von Arabien* (Kopenhagen 1772). 2. *Reisebeschreibung nach Arabien und anderen umliegenden Ländern* (I-II, Kopenhagen 1774-1778). Kitabın III. cildi Niebuhr'un ölümünden sonra J. N. Gloyer ve J. Olshausen tarafından neşredilmiş olup (Hamburg 1837) C. Niebuhr's Reisen durch Syrien und Palaestina nach Cypern und durch Kleinasien und die Türkei nach Deutschland und Daennemark başlığını taşımaktadır. 3. *Jemen. Karte von dem größten Teil des Landes der Imane, Kaukeban etc. Nach astronomischen Beobachtungen und Reise-maassen verfaßt* (haz. F. A. Schömbel, Wien 1789). Yemen'in 1/200.000 ölçekli fiziki haritasıdır. Niebuhr ayrıca gezi sırasında ölen heyet üyelerinden botanist Peter Forsskal'ın çalışmalarını neşretmiştir: *Descriptiones animalium, avium, amphibiorum, piscium, insectorum, vermium, quae in itinere orientali observavit* (Hauniae 1775); *Flora Aegyptiaco-Arabica, sive descriptiones plantarum quas per Aegyptum inferiorem et Arabiam Felicem detexit* (Hauniae 1775); *Icones rerum naturalium: quas in itinere orientali depingit* (Hauniae 1776). Onun, çoğu Deutsches Museum (Leipzig) ve Monatliche Correspondenz zur Beförderung der Erd-und Himmelskunde (Gotha) dergilerinde yayımlanmış çok sayıda makalesi de bulunmaktadır (*Bibliographic der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde*, s. 303-306).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Düvel-i Ecnebiyye, 12, vesika 96, Tarih, muharrem 1181; Carsten Niebuhr, *Reisebeschreibung nach Arabien und anderen umliegenden Ländern*, Frankfurt 1994, I-III, tür.yer.; a.mlf., *Beschreibung von Arabien aus eigenen Beobachtungen und im Lande selbst gesammelten Nachrichten*, Frankfurt 1995, tür.yer.; Th. Hansen, *Arabia Felix: The Danish Expedition of 1761-1767* (trc. J.-K. McFarlane), London 1964; W. Phillips, *Unknown Oman*, London 1966, s. 8; S. Rasmussen, *Carsten Niebuhr und die Arabische Reise 1761-1767: Ausstellung der Königlichen Bibliothek Kopenhagen in Zusammenarbeit mit dem Kultusminister des Landes Schleswig-Holstein*, Landesbibliothek Kiel, November 1986-Februar 1987, Heide in Holstein 1986; R. Trench, *Arabian Travellers: The European Discovery of Arabia*, London 1986, s. 28-49; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, XVI, 303-306; R. Bidwell, *Travellers in Arabia*, Reading 1994, s. 32-49; *The Carsten Niebuhr und seine Zeit: Beiträge eines interdisziplinären Symposiums vom 7.-10. Oktober 1999 in Eutin* (ed. J. Wiesenhöfer - S. Conermann), Stuttgart 2002; Mustafa L. Bilge, "European Travellers to Ottoman Lands", *New Millennium Perspectives in the Humanities* (ed. J. Upton-Ward), New York 2002, s. 179-202; a.mlf., "Carsten Niebuhr ve Seyahatnamesi: 1761-1767", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, sy. 4-5, İstanbul 2000, s. 307-329; W. Lüdtke, "Carsten Niebuhr's Nachlass in der Kieler Universitätsbibliothek", *ZDMG*, LXIV (1910), s. 565-568; W. B. Metta, "Carsten Niebuhr-1733-1815", *IC*, VII (1933), s. 502-505; C. F. Beckingham, "Dutch Travellers in Arabia in the 17th Century", *JRAS* (1951), s. 68; I. W. J. Hopkins, "The Maps of Carsten Niebuhr: 200 Years After", *Cartographic Journal*, IV/2, London 1967, s. 115-118; D. Varisco, "Travels through Arabia with Niebuhr", *Yemen Update: Bulletin of the American Institute for Yemeni Studies*, sy. 37, Westbury 1995, s. 28-31.

MUSTAFA L. BİLGE

NİFAK

(bk. MÜNAFİK).

NİFAS

(النفاس)

Doğum sebebiyle kadının döl yolundan gelen ve bazı dini hükümleri bulunan kan anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "kadının doğurması, doğumun ardından rahmin ve üreme organlarının normal hale dönmesi için gerekli olan süre" anlamındaki nifâs kelimesi, fıkıhta doğum sebebiyle kadının döl yolundan gelen kanı ve doğum sonrasında kadının bazı özel hükümlere tâbi olmasını ifade eden bir terimdir. Bu durumdaki kadına nüfê-sâ denir. Arap dilinde nifas kelimesinin bazı kullanımları kadının âdet görmesini ifade eder (hadislerdeki örnekleri için bk. Hattâbî, I, 82-83; İbn Hacer el-Askalânî, I, 402-403). Türkçe'de nifas için loğusalık, nifaslı kadın için de loğusa tabirleri kullanılır.

Nifas hakkında Kur'an-ı Kerim'de özel bir hüküm yer almaz. Hz. Peygamber döneminde doğum yapan kadınların namaz kılmadan ne kadar beklediklerini bildiren ve nifas haliyle ilgili başka açıklamalar içeren rivayetlerle (meselâ bk. Dârimî, "Vüddü", 98-99; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 119, "Menâsik", 9; Nesâî, "Gusûl", 23) Asr-ı saâdet'ten beri müslümanların uygulamasını dikkate alan âlimler, hayızlı kadın için haram olan şeylerin nifaslıya da haram ve hayızlıdan sâkıt olan hükümlerin nifaslıdan da sâkıt olacağı hususunda fikir birliği etmişlerdir; ancak nifaslı kadınla cinsî temas halinde kefarete gerekip gerekmeceği hususu ihtilafıdır (Muvaffakuddin İbn Kudâme, I, 432). Bu sebeple nifas, tıpkı hayız gibi "bazı ibadetlerin yapılmasına engel olan ve birçok dinî hükümlle bağlanması bulunan hükmi bir kirlilik" diye nitelendirilmiş ve genellikle fıkıh ve hadis eserlerinin "Tahâret" bölümlerinde hayızla birlikte ele alınmıştır. Fıkıh literatüründe özellikle nifasın başlangıcı, doğumdan önce ve doğum sırasında gelen kanın niteliği, nifasın en az ve en çok süreleriyle ilgili olarak yer alan bir kısım bilgi ve hükümler hayızda olduğu gibi naslardan ziyade fakihlerin kendi dönemlerindeki tıbbî bilgilere, fiilî tecrübeye ve müşahedelere dayanmaktadır. Doğumun ardından gelen kanın nifas olduğu ittifakla kabul edilmekle birlikte doğumdan önce gelen kan Hanefiler'e göre hastalık kanı (istihâze), Mâlikî ve Şâfiîler'de üstün görülen görüşe göre hayız kanı hükümlerine tâbidir. Hanbelîler'e göre ise sancı vb. doğum emâresiyle birlikte